

Hanna Bazhenova

Wojna na Ukrainie a bezpieczeństwo żywnościowe w perspektywie regionalnej i globalnej (część 1)

W wyniku agresji Rosji i wstrzymania ukraińskiego eksportu rolnego drogą morską w ukraińskich portach zablokowane zostały 22 mln ton zboża. Ograniczyło to znacznie możliwości sprzedaży zbiorów zboża z 2021 r. przez ukraińskich rolników, a jednocześnie zwiększyło zagrożenie głodem globalnym, ponieważ prawie połowa wszystkich dostaw w ramach Światowego Programu Żywnościowego ONZ pochodzi z Ukrainy. Odblokowanie ukraińskich portów oraz wznowienie eksportu zboża i roślin oleistych ma kluczowe znaczenie zarówno dla gospodarki Ukrainy, jak i światowego bezpieczeństwa żywnościowego.

Ostrzeżenia o nadchodzących kryzysach. Sekretarz generalny ONZ António Guterres 3 czerwca 2022 r. w swoim oświadczeniu z okazji setnego dnia rosyjskiej agresji na Ukrainę stwierdził, że wojna napędza kryzys globalny w trzech wymiarach: żywnościowym, energetycznym i finansowym. Według niego działania wojenne nie tylko wpływają na sytuację w Europie Środkowo-Wschodniej, lecz także znacząco zwiększają ryzyko najbardziej narażonych państw i gospodarek świata na znalezienie się na skraju niedożywienia i głodu.

O tych wyzwaniach na Światowym Forum Ekonomicznym w Davos mówił również administrator Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju – Achim Steiner. Podkreślił, że kryzysy żywnościowe, paliwowe i finansowe, wywołane lub zaostrzone przez wojnę na Ukrainie, mogą spowodować niepokoje w biedniejszych państwach i doprowadzić do bankructwa ponad 70 krajów. W maju na tle masowych protestów, jakie odbyły się w Sri Lance, po raz pierwszy w swojej historii ogłosiła ona niewypłacalność.

Rosja już czwarty miesiąc z rzędu blokuje ukraińskie porty na Morzu Czarnym, tworząc deficyt żywności i wywołując wzrost jej cen w państwach, które są niemal całkowicie uzależnione od importu, m.in. w Egipcie. Na tym tle światowe ceny zbóż w 2022 r. zwiększyły się o 50% i zbliżyły do rekordowych poziomów. Kukurydza zdrożała o 32%, a soja o 26%. Jednocześnie obserwujemy globalne drożenie surowców energetycznych, które w połączeniu z rosnącymi cenami nawozów przyspiesza światowy wzrost cen produktów żywnościowych.

Eksperti z Organizacji ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) i Światowego Programu Żywnościowego (WFP) twierdzą, że obecna sytuacja głodu na świecie jest najgorsza od dziesięcioleci. Według nich dynamika pogarszającego się globalnego bezpieczeństwa żywnościowego wynika ze splotu kilku czynników: konfliktów (w tym wojny na Ukrainie), pandemii COVID-19, ekstremalnych zjawisk pogodowych i klimatycznych, rosnącego zadłużenia zewnętrznego biednych państw oraz wstrząsów finansowych. Należy zauważyć, że FAO-WFP niedawno umieściły Ukrainę w pierwszej dwudziestce krajów zagrożonych głodem.

Sytuacja na terenach kontrolowanych przez rząd Ukrainy. Według Ministerstwa Polityki Rolnej i Żywności Ukrainy kampania siewna w kraju przebiegała pomyślnie pomimo działań wojennych i ciągłego braku paliwa, spowodowanego m.in. zniszczeniem rafinerii w Krzemieńczuku (obwód połtawski). Siew rozpoczęto w marcu we wszystkich regionach, z wyjątkiem obwodu ługańskiego, częściowo także na terenach znajdujących się niedaleko od linii frontu (zob. „Komentarze IEŚ”, nr 575). Prace te zostały prawie w całości zakończone na początku czerwca. Głównymi problemami rolników są obecnie dostępność środków finansowych i dostęp do paliwa, tj. czynników niezbędnych do dalszej pielęgnacji upraw i zbiorów, a także kwestia odblokowania portów czarnomorskich w celu opróżnienia spichlerzy pod nowe zbiory.

Według danych Ministerstwa Polityki Rolnej i Żywności z 3 czerwca 2022 r. podczas kampanii siewnej 2022 r. podstawowymi uprawami rolnymi zostało obsianych 13,18 mln ha gruntów, co stanowi 91,5% z 14,4 mln ha

zaplanowanych na bieżący sezon. Powierzchnia zasiewów wyniosła 80,6% areалу z poprzedniego roku, w którym obsiano 16,92 mln ha. Największe ubytki gruntów wystąpiły na południu, wschodzie i północnym wschodzie państwa. Tereny niezdatne do upraw częściowo znajdują się w strefie działań wojennych (część obwodów donieckiego, ługańskiego, zaporoskiego, chersońskiego i charkowskiego). Niektóre obszary zostały już wyzwolone spod okupacji, jednak zasiewy są tam nadal niemożliwe z powodu zaminowania oraz zniszczenia bazy materialno-technicznej (część obwodów kijowskiego, czernihowskiego i sumskiego). Warto dodać, że jesienią 2021 r. 7,7 mln ha zasiano uprawami ozimymi, w tym pszenicą ozimą 6,5 mln ha, rzepakiem 1,02 mln ha, jęczmieniem 1 mln ha i żytem 0,16 mln ha.

Według stanu na 2 czerwca 2022 r. obszar pod uprawy słonecznika wynosi 4,27 mln ha (87% planowanego areálu), kukurydzy 4,57 mln ha (94%), jęczmienia jarego 948,3 tys. ha (93%), pszenicy jarej 189,3 tys. ha (99,7%), owsa 157,4 tys. ha (96%), grochu 130,6 tys. ha (89%). Ponadto powierzchnia zasiewów ziemniaków wynosi 1,11 mln ha (93%), soi 1,19 mln ha (95%), buraków cukrowych 182,1 tys. ha (88%), rzepaku jarego 32,4 tys. ha (98%), prosa 47,3 tys. ha (76%) i gryki 68,8 tys. ha (84%). W warunkach wojny oraz braku eksportu zmieniła się nieco struktura zasiewów. Zgodnie z oczekiwaniami rolnicy skoncentrowali się na uprawach o zwiększonym popycie krajowym. Jednocześnie nastąpiło zauważalne zmniejszenie powierzchni upraw wysokomarżowych (słonecznik, kukurydza), a także wzrost powierzchni upraw łatwiejszych w produkcji, ale bardzo istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa żywnościowego kraju, czyli grochu, jęczmienia, owsa i gryki.

Według prognoz łączne zbiory zbóż w 2022 r. wyniosą około 50,4 mln ton, a nasion oleistych – 16,3 mln ton. Liczby te są znacznie niższe niż w ubiegłym roku, kiedy ukraińscy rolnicy uzyskali rekordowe zbiory zbóż (86 mln ton) i roślin oleistych (22,8 mln ton). Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że zbiory brutto zmniejszyły się zarówno ze względu na utratę powierzchni zasiewów, jak też na skutek obniżenia plonów z powodu częściowego nieprzestrzegania wszystkich procedur technologicznych (zob. [„Komentarze IES”, nr 575](#)).

Warto podkreślić, że istotnym wsparciem dla sektora rolnego w pierwszych miesiącach wojny było udzielenie licznych kredytów. W rzeczywistości rolnicy byli wówczas prawdopodobnie największymi kredytobiorcami w ukraińskich bankach. W ramach rządowego programu „Dostępne kredyty 5-7-9%” od marca udzielono 38,5 mld UAH kredytów dla sektora rolnego, w tym prawie 25 mld UAH po obniżonej stawce 0%.

Sytuacja na terenach niekontrolowanych. Trudno ocenić, jaka część terenów okupowanych została obsiana i co stanie się z tegorocznymi zniwami. Wojska rosyjskie celowo minują ukraińskie pola, kradną i wysadzają maszyny rolnicze, niszczą infrastrukturę rolną (przedsiębiorstwa, magazyny żywności), a także gwałtownie zmniejszają zapasy żywności¹. Ukraińscy rolnicy są zmuszani do oddawania swoich produktów za bezcen, a w przypadku odmowy – są one po prostu zabierane. Zdarza się również, że władze okupacyjne przymusowo przerejestrowują („nacjonalizują”) przedsiębiorstwa. W ten sposób usuwane są zapasy ukraińskiego zboża z elewatorów i spichlerzy w obwodzie charkowskim, chersońskim, mikołajowskim i zaporoskim. Następnie zboże to jest ładowane na statki w portach krymskich i odsprzedawane jako rosyjskie do innych państw, w szczególności do Syrii i Turcji. Rząd Ukrainy niedawno poinformował, że Rosja chciała sprzedać skradzione zboże także w Egipcie i Libanie, ale nie zgodziły się na to władze tych państw. Według wiceprzewodniczącego Ogólnoukraińskiej Rady Rolnej Denysa Marczuka Rosja nielegalnie wyeksportowała z Ukrainy już 600 tys. ton zboża.

¹ W celu zrozumienia geografii i wielkości strat Stowarzyszenie „Ukraiński Klub Biznesu Rolnego” przy wsparciu Ministerstwa Polityki Rolnej i Żywności Ukrainy stworzyło elektroniczną platformę dla gromadzenia informacji o szkodach w sektorze rolnym. Dzięki niej rolnicy, gospodarstwa i przedsiębiorstwa rolne mogą złożyć wniosek oraz zgłosić wyrządzone im szkody do rozpatrzenia przez władze państwowe w celu uzyskania dalszych odszkodowań i rekompensat.